

O knjižničnem nadomestilu

Knjižnično nadomestilo (v nadaljevanju KN) je oblika podpore avtorjem knjižničnega gradiva, ki je predmet javne izposoje v splošnih knjižnicah. Namen izvajanja KN je spodbujati ustvarjalnost posameznikov na področjih kulture, na katerih se ustvarja knjižnično gradivo in ki so v javnem interesu. Knjižnično nadomestilo se izvaja v dveh oblikah: v neposrednem izplačilu avtorjem knjižničnega gradiva za izposajo njihovih del in v obliki delovnih štipendij za ustvarjalnost. Do KN so upravičeni živeči avtorji kot fizične osebe, ki imajo stalno prebivališče v Republiki Sloveniji ali ustvarjajo v slovenščini.

Knjižnično nadomestilo urejata 56. člen Zakona o knjižničarstvu – ZKnj-1 in Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu – [ZKnj-1A \(2015\)](#). Podrobneje izvajanje knjižničnega nadomestila ureja Pravilnik o izvajanju knjižničnega nadomestila ([UL RS št. 38/16](#)), ki ga je Ministrstvo za kulturo oblikovalo v sodelovanju s stanovskimi društvi. Bistvena sprememba, ki jo je leta 2015 uvedel novi Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu, je bila ta, da se je izplačevanje delovnih štipendij zaradi izvajanja postopka po ZUP-u (Zakonu o splošnem upravnem postopku) preneslo s stanovskih društev na Javno agencijo za knjigo Republike Slovenije, s čimer so stanovska društva izgubila tudi pomemben delež režijskih stroškov, ki so jih lahko uveljavljala za izvedbo razpisa in splošno delovanje.

Za Društvo slovenskih književnih prevajalcev (v nadaljevanju DSKP) je najbolj sporna nesorazmerna razdelitev sredstev iz knjižničnega nadomestila po področjih. Avtorji izvernih publikacij namreč prejmejo 60 % sredstev, prevajalci 20 %, ilustratorji in fotografi 15 %, avtorji glasbe 2,5 % ter filmski režiserji, scenaristi in direktorji fotografije 2,5 %.

Ob prenovi zakonodaje in pravilnika je DSKP na podlagi vsebinskih evalvacij predlagal nov razrez sredstev, ki bi tako glede na izsledke statistik knjižničnih izposoj kot tudi glede na status in delež kakovostne prevodne literature na slovenskem knjižnem trgu in v šolskem kurikulumu ter glede na nabor in kakovost prijavljenih del na vsakoletni razpis za prevajalske štipendije iz knjižničnega nadomestila odpravil neupravičeno in neutemeljeno anomalijo, ki predvideva 60 % sredstev KN za izvirno slovensko literaturo in le 20 % za prevodna dela. Ker je bilo v 2. členu Pravilnika o izvajanju knjižničnega nadomestila zapisano, da je »[k]njižnično nadomestilo oblika podpore avtorjem knjižničnega gradiva, ki je predmet javnega posojanja v splošnih knjižnicah. Namen izvajanja knjižničnega nadomestila je spodbujati ustvarjalnost posameznikov na področjih kulture, na katerih se ustvarja knjižnično gradivo in ki so v javnem interesu [...]«, in ker uradna statistika knjižničnih izposoj, ki jo vodi NUK, jasno kaže, da okrog 70 % vseh izposoj obsega izposoja prevedenega gradiva, je DSKP v skladu z navedenimi argumenti predlagal razdelitev 50 % za avtorje izvernih monografskih publikacij in 30 % za prevajalce monografskih publikacij, kar je še vedno v prid izvirnemu avtorstvu, ki v predlaganem razmerju ohranja »večinski delež«.

Statistika izvajanja knjižničnega nadomestila za leto 2017 kaže, da avtorji izvernih monografskih publikacij (276 upravičencev, št. izposoj upravičencev: 886.557,99) prejmejo najnižje neposredno izplačilo 230,00 evrov, povprečno izplačilo pa znaša 929,18 evra, ob čemer je vrednost ene izposoje 0,29 evra. Za prevajalce monografskih publikacij (260 upravičencev, št. izposoj upravičencev: 4.241.405,33) najnižje neposredno izplačilo znaša 80,00 evrov, povprečno izplačilo pa le 328,71 evra, kar je skoraj trikrat manj kot pri avtorjih izvernih del. Vrednost ene »prevajalske« izposoje je 0,02 evra, kar je 15-krat manj kot za izvirno delo in hkrati najnižja vrednost za izposajo knjižničnega gradiva v celotnem sistemu vrednotenja. Pregled najbolj izposojenega gradiva pokaže, da gre sicer za komercialno uspešna dela, vendar to velja tako za izvirno kot za prevodno literaturo.

Dano razmerje 60 : 20 hromi tudi prevajalske delovne štipendije iz knjižničnega nadomestila, ki naj bi nagrajevale vrhunsko ustvarjalnost. Pri podprtih prevodnih projektih gre za vrhunska, običajno kanonizirana dela iz svetovne književnosti, ki so že kritičsko preverjena, a jim zaradi trikrat nižje vsote, namenjene prevajalskim delom, ni mogoče ponuditi zadostne podpore (najvišje štipendijske vsote v skladu z razpisom 2017 se gibljejo do 3.000,00 evrov,

pri izvorni produkciji pa do 8.000,00 evrov). Štipendijska komisija pri DSKP se vsako leto spopada z drobljenjem sredstev, ker so dela, ki jih prevajalci prijavljajo na razpis, praviloma visoke kakovosti, avtorji pa referenčni in glede na kriterije dosegajo visoko število točk.

Predlog novega razmerja je Ministrstvo za kulturo (v nadaljevanju MzK) spomladi 2016 zavrnilo z obrazložitvijo, ki s predlogom DSKP ni imela neposredne zveze: »Pri oblikovanju slovenskega modela knjižničnega nadomestila je bilo ključno vodilo vzpostaviti model, ki bo prednostno podpiral izvirno slovensko literaturo, komercialno uspešnemu knjižničnemu gradivu pa namenjal manj.« Prevajalsko delo v citiranem besedilu ni omenjeno, medtem ko se poudarja zgolj pomen izvirne ustvarjalnosti. Sodeč po odzivu MzK dela deli na »izvirno slovensko literaturo« in »komercialno uspešno knjižnično gradivo«, kar pomeni, da je za ministrstvo vsakršno prevodno delo komercialno. DSKP ostro nasprotuje tovrstni interpretaciji in razvrednotenju kakovostnega prevajalskega dela, saj je prevodna književnost legitimni del najkakovostnejšega slovenskega književnega ustvarjanja in slovenskega kanona.

Evropska unija v skladu z [Bernsko konvencijo](#) in [Unescovim priporočilom](#) prevajanju leposlovja nesporno in nedvoumno dodeljuje status avtorskega dela. Temu sledi tudi [Zakon o avtorski in sorodnih pravicah](#). Dejstvo je tudi, da delovnih štipendij iz knjižničnega nadomestila na podlagi doslej veljavnega Pravilnika o izvajanju KN ne morejo prejeti »komercialna dela«, temveč zahtevni prevodi leposlovja in humanistike. Podatki o prevodnih projektih, ki jim je bila v preteklosti dodeljena štipendija, so javno dostopni.

MzK je zavrnitveno obrazložitev sklenilo s povedjo: »Kot izhaja iz obrazloženega, je določba o deležih sredstev za posamezno vrsto knjižničnega gradiva nastala na podlagi tehtnega razmisleka že v fazi oblikovanja slovenskega modela knjižničnega nadomestila in ne kot rezultat pogajanj med stanovskimi društvi.« Ko se je leta 2018 znova odprlo vprašanje o spremembah Pravilnika o izvajanju knjižničnega nadomestila, nas je Ministrstvo za kulturo, da bi se izognilo odgovornosti, posredno usmerilo prav v nesmiselna pogajanja med stanovskimi društvi. 13. 11. 2018 smo se predstavniki Društva slovenskih književnih prevajalcev in Društva slovenskih pisateljev (v nadaljevanju DSP) sestali na Javni agenciji za knjigo RS ter predstavili svoje poglede in zadržke glede obstoječega razmerja med izvirnimi in prevodnimi deli, sestanek smo med obema stanovskima društvoma nadaljevali 3. 12. 2018. Predlog spremembe razmerja je DSP po predvidenem scenariju zavrnil. Pretekli argumenti MzK, ki se opirajo na »tehten razmislek«, pa še niso bili podprti z arhiviranimi gradivi (dopisi, zapisniki sestankov, magnetogrami). Kako je leta 2003/04 nastalo dano razmerje, še ni raziskano, prav tako doslej še nismo bili seznanjeni z nobeno celostno primerjalno analizo mednarodnih modelov knjižničnega nadomestila.

Knjižnično nadomestilo v poglavitnih dejstvih in nekaj številkah (podatki za leto 2017)

3. člen Pravilnika o izvajanju knjižničnega nadomestila (višina sredstev)

Obseg sredstev knjižničnega nadomestila se določi z letnim državnim proračunom. Sredstva za izvajanje knjižničnega nadomestila se **v okviru letnega državnega proračuna določijo najmanj v višini 28 % od sredstev, ki jih ministrstvo, pristojno za kulturo, namenja splošnim knjižnicam za podporo usklajenemu razvoju knjižnične dejavnosti v proračunskem obdobju**, na katero se nanaša izvajanje knjižničnega nadomestila. Ta sredstva se razporedijo na proračunsko postavko »knjižnično nadomestilo«.

Posamezen avtor je upravičen do knjižničnega nadomestila, če skupno število izposoj knjižničnega gradiva, katerega avtor ali soavtor je, presega spodnjo mejo izposoj glede na naslednje kriterije:

	zgornja meja	spodnja meja
avtorji izvirnih monografskih publikacij	30.000 + 20 % nad 30.000	800
prevajalci monografskih publikacij	50.000 + 20 % nad 50.000	4.000
ilustratorji in fotografi monografskih publikacij	25.000 + 20 % nad 25.000	1.000
avtorji na avdiovizualnem področju	5.000 + 20 % nad 5.000	100
avtorji na področju glasbe	5.000 + 20 % nad 5.000	100

»Avtorji izvirnih monografskih publikacij«:

Namenjenih sredstev za leto 2017: **256.458,00 evrov**

Vrednost ene izposoje: 0,29 evra

Najnižje izplačilo: 230,00 evrov

276 upravičencev

Št. izposoj upravičencev: 886.557,99

Povprečno izplačilo: 929,18 evra

Prevajalci monografskih publikacij:

Namenjenih sredstev za leto 2017: **85.486,00 evra** – 3-krat manj sredstev za 5-krat več izposoj

Vrednost ene izposoje: 0,02 evra – najnižja vrednost izposoje od vseh upravičencev

Najnižje izplačilo: 80,00 evrov

260 upravičencev

Št. izposoj upravičencev: 4.241.405,33

Povprečno izplačilo: 328,71 evra

Vrednosti posamezne izposoje ostalih upravičencev do KN:

- Ilustratorji in fotografi: 0,07 evra
- Avtorji na avdiovizualnem področju: 1,2 evra
- Avtorji na področju glasbe: 0,55 evra

SIMULACIJA za predlagano razmerje 50 : 30

Avtorji izvirnih monografskih publikacij:

Vrednost ene izposoje: 0,24 evra

Najnižje izplačilo: 192,00 evrov

276 upravičencev

povprečno izplačilo: 774,28 evra

Prevajalci monografskih publikacij

Vrednost ene izposoje: 0,03 evra

Najnižje izplačilo: 120,00 evra

260 upravičencev

povprečno izplačilo: 493,15 evra